

УДК 340

Голик М.В., аспірант

Сопко В.В., д.е.н., доцент

Університет банківської справи НБУ

ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ У ЗАКОНОДАВЧОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕНІ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено законодавче забезпечення кредитної діяльності банків України. На цій основі запропоновано рекомендації з удосконалення діючої на сьогодні в Україні системи законодавства в плані кредитування, що забезпечить усунення двозначностей у законодавстві та покращення ведення кредитних операцій.

Ключові слова: законодавство, банківська сфера, кредитні правовідносини, застава, поручительство, гарантія, правове регулювання.

Sopko V., Golik M.

LEGAL COLLISIONS IN CREDIT ACTIVITIES BY LEGISLATION

Legislative study of credit activity of banks in Ukraine. On this basis, offered recommendations to improve existing today in Ukraine in terms of lending legislation that ensures removal of ambiguities in the legislation and improvement of credit transactions.

Keywords: law, banking, credit legal, mortgage, guarantee, warranty, legal regulation.

Сопко В.В., Голик М.В.

ПРАВОВЫЕ КОЛЛИЗИИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ КРЕДИТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Исследовано законодательное обеспечение кредитной деятельности банков Украины. На этой основе предложены рекомендации по совершенствованию действующей на сегодня в Украине системы законодательства в плане кредитования, что обеспечит устранение двусмысленности в законодательстве и улучшения ведения кредитных операций.

Ключевые слова: законодательство, банковская сфера, кредитные правоотношения, залог, поручительство, гарантия, правовое регулирование.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Фінансово – економічна криза, яка мала початок у 2008 році показала, що банківська система досить уразлива до таких негативних явищ. Зокрема слід відмітити, що законодавство у банківській сфері не є досконалим, адже не змогло свого часу захистити банківських установ

та клієнтів.

Саме тому питання місця правових колізій, недоліків та удосконалення законодавства у даній сфері є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Окремі теоретичні аспекти сутності проблем законодавчо-нормативного регулювання банківського кредитування дістали висвітлення у працях вітчизняних науковців, серед яких варто виділити Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф., Головай Н.М., Красножон А.В., Ковальчук А.П.

Цілі статті. Мета статті висвітлити неточності у законодавчому забезпеченні кредитних операцій, а також запропонувати шляхи покращення процедури кредитування в банках України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З 1 січня 2005 року набула чинності Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України (затверджена постановою № 435 Правління НБУ від 15 вересня 2004 року). Це перший нормативний документ НБУ з питань обліку кредитних операцій, хоча саме вони є традиційними, отже, найпоширенішими банківськими операціями. У зазначеному документі враховано основні вимоги Міжнародних стандартів та національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Деяко змінено підходи до обліку кредитних операцій, що використовувались у практиці банків. Загалом зміст Інструкції дає опис повної облікової процедури за кредитними операціями у розрізі видів та напрямів кредитування.

Регулювання кредитних правовідносин в Україні також здійснюється на основі положень Цивільного кодексу України та нормативно-правових актів Національного банку України, зокрема, положення «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків», затвердженого постановою Правління Національного банку України № 279 від 06 червня 2000 р. Як відомо, норми чинного Цивільного кодексу України щодо відносин позики і кредитування (глави 32, 33) мають архаїчний характер і не відповідають сучасним потребам. Свого часу вони були значною мірою спрямовані на врегулювання порядку надання державними банками кредитів державним підприємствам та

організаціям і не були пристосовані до ринкових умов господарювання.

Необхідно констатувати, що чинне правове регулювання кредитних відносин не відповідає вимогам сьогодення і не має системного характеру. Зокрема Закон України «Про банки і банківську діяльність» передбачає необхідність здійснення аналізу кредитоспроможності позичальника, оцінки кредитних ризиків і перевірки забезпечення. Однак чинне законодавство України не визначає конкретних зобов'язань банку здійснити певні заходи з цією метою в межах переддоговірних відносин.

Ще одним прикладом таких неточностей є те, що відповідно до пункту 22 Положення «Про кредитування» застосовуються такі способи забезпечення як: неустойка (штрафи, пені), застава, поручительство, гарантія. Оскільки неустойка є санкцією за невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань, її особливість полягає у тому, що її стягнення не звільняє боржника від виконання в натурі забезпеченого нею зобов'язання. Виходячи з цього, необхідно законодавчо встановити, що неустойка може застосовуватися як спосіб забезпечення при наданні кредиту лише у поєднанні з іншим засобом забезпечення виконання зобов'язань.

На даний час законодавці найменше враховують об'єктивність регульованих відносин. Законодавча база в Україні містить багато розбіжностей та суперечок. Тому важливо якнайскоріше розробити механізми вирішення правових колізій. Така необхідність викликана тим, що наш парламент перетворився на великий млин, що переробляє законопроекти цілими «возами», час від часу оприлюднюючи вражаючі цифри законотворчості.

Відсутність необхідного рівня законодавчої дисципліни, слабка увага щодо вимог практичної правової культури у більшості депутатського корпусу, а тим паче на рівні найвищого управлінського персоналу, зумовлює правові колізії та прагматичний суб'єктивізм у законотворчості. Яскравим підтвердженням цьому є така правова колізія. Відповідно до ч. 3 ст. 248-4 Цивільного процесуального кодексу України, подання скарги до суду зупиняє виконання оскаржуваного акта. Разом з цим згідно зі ст. 99 Закону «Про банки і банківську діяльність» банк або інші особи, на які поширюються повноваження Національного банку України (далі — НБУ), мають право оскаржити в суді у встановленому законодавством порядку

рішення, дії або бездіяльність Національного банку чи його посадових осіб. Однак «оскарження не зупиняє виконання оскаржуваного рішення або дії». Як бачимо, зазначена стаття Закону фактично дезавує Цивільний процесуальний кодекс в ч. 3 ст. 2484.

Основним законодавчо – нормативним актом, що регламентує ведення кредитних операцій є Закон України “Про банки і банківську діяльність”, який, в цілому, відповідає міжнародним стандартам у сфері банківського регулювання, у тому числі, рекомендаціям Базельського комітету з банківського нагляду та директивам Європейського Союзу (ЄС) з питань координації діяльності кредитних установ. Цей закон визначив і врегулював основні засади створення, реорганізації, діяльності, відновлення платоспроможності та ліквідації банків, здійснення нагляду за ними, а також порядку застосування до них відповідних заходів впливу. Таким чином, його можна розглядати як рамковий законодавчий акт, що визначив ключові засади функціонування банківської системи України.

Між тим, як засвідчила практика застосування даного закону, його положення щодо окремих аспектів банківської діяльності потребують подальшого розвитку і деталізації в окремих спеціальних законах та нормативно-правових актах.

Однак, існують всі підстави стверджувати, що банківське законодавство України не може вважатись сформованим у повному обсязі - відповідати сучасним вимогам економічного розвитку. Нагальною потребою у контексті поглиблення економічних реформ залишається подальше вдосконалення банківського законодавства України у напрямку його гармонізації з банківським законодавством провідних розвинених країн світу і, зокрема, ЄС. Отже, чинне банківське національне законодавство в цілому знаходиться на прогресивному напрямі і підпорядковується меті регулювання ринкової системи економіки.

Існуюча міжнародна банківська практика свідчить про те, що одним з ключових механізмів вирішення проблеми погашення кредиту є вжиття банком комплексу заходів для мінімізації кредитних ризиків з метою надання кредиту лише тому позичальнику, який здатний виконати свої зобов'язання. З огляду на ризики, які притаманні підприємницькій діяльності, у цілому, і банківській, зокрема, є очевидним той факт, що застосування даного механізму дозволяє

досягти очікуваного ефекту щодо погашення кредиту саме шляхом обмеження кредитних ризиків банку і запровадження належних передумов для захисту прав і інтересів банків та їх вкладників.

Створення умов і гарантій для погашення кредиту забезпечується саме на етапі здійснення банком і позичальником переддоговірних відносин як важлива стадія укладання кредитного договору. Для прийняття рішення про укладення кредитного договору банк має здійснити всі необхідні заходи для того, щоб впевнитись, що надані кредитні кошти будуть повернені вчасно і у повному обсязі.

Таким чином, переддоговірні відносини між банком і позичальником можна визначити як їх взаємні зобов'язання з приводу можливості укладення кредитного договору, що спрямовані на забезпечення передумов погашення потенційним позичальником кредиту. Правове врегулювання порядку виникнення переддоговірних відносин можливо здійснити шляхом нормативного закріплення вимог щодо їх основних етапів, зокрема:

- а) попередні переговори щодо можливості надання кредиту;
- б) подання позичальником в банк заяви та інших документів на отримання кредиту;
- в) визначення правоздатності та повноважень позичальника;
- г) оцінка банком кредитоспроможності позичальника та ефективності об'єкту кредитування;
- д) перевірка запропонованого позичальником забезпечення за кредитним договором;
- ж) аналіз кредитної історії і ділової репутації позичальника;
- з) оцінка кредитних ризиків, пов'язаних з наданням кредиту;
- е) згода або відмова банку на надання кредиту. Актуальною також є вирішення проблеми розробки єдиної методики щодо оцінки кредитних ризиків, кредитоспроможності і правоздатності позичальника, кредитної історії і ділової репутації позичальника.

Забезпечення може здійснюватись різними способами, під якими слід розуміти передбачені законодавством чи договором спеціальні заходи майнового характеру, які стимулюють належне виконання боржником зобов'язань шляхом встановлення додаткових гарантій задоволення вимог кредиторів. У прикладному значенні “забезпечення” означає наявність у кредитодавця прав реалізувати предмет забезпечення кредиту з метою адекватного відшкодування

заборгованості позичальника і збитків кредитодавця за кредитним договором у разі неспроможності позичальника повністю або частково погасити кредит відповідно до умов кредитного договору.

Таким чином, переддоговірні відносини між банком і позичальником можна визначити як їх взаємні зобов'язання з приводу можливості укладення кредитного договору, що спрямовані на забезпечення передумов погашення потенційним позичальником кредиту.

Серйозним недоліком для регулювання банківських відносин є внесення частих змін до законів невдовзі після їх прийняття, як це мало місце, наприклад, із Законом України «Про банки і банківську діяльність». За 7 років після прийняття у цей Закон було внесено понад 20 змін і доповнень, що зовсім не сприяє стабільності законодавства і негативно впливає на практику його використання суб'єктами господарювання.

Важливого значення для розвитку банківського законодавства має концепція розвитку банківської системи України, яка повинна містити основні напрями та шляхи вдосконалення банківського законодавства. Зокрема, актуальним як у теоретичному, так і в практичному аспекті є питання його кодифікації. В розробленому творчим колективом НБУ проекті концепції розвитку банківської системи України передбачається створити на основі всіх діючих законодавчих і нормативних документів систематизований Кодекс нормативних актів щодо банківської діяльності, постійно підтримуючи його в робочому стані та знайомлячи з ним всі банки України

Висновки. Зважаючи на виняткове значення проблем удосконалення банківського законодавства, представляється необхідним вирішити ряд питань. Поряд із безпосередньо вдосконаленням банківського законодавства складовою частиною цього процесу є здійснення інших заходів.

По – перше: норми банківського законодавства необхідно узгоджувати з нормами інших галузей національного законодавства, тобто враховувати норми актів суміжного законодавства, що виступають основою концептуального характеру.

По – друге: відображати в чинному законодавстві міжнародні норми і звичаї, що застосовуються в банківській практиці.

По – третє: чіткіше розмежовувати повноваження законодавчих

та виконавчих органів у банківській сфері.

По – четверте: обмежити до мінімуму втручання держави в банківську сферу і намагатись ліквідувати монополізацію НБУ в управлінні кредитно-банківською системою.

По – п'яте: систематично розробляти й видавати центральним банком методичні вказівки та роз'яснення щодо деталізації застосування банківського законодавства чи регулятивних правил.

По – шосте: створити централізований банк даних, де б накопичувалась інформація про фінансовий стан позичальників, про попередню діяльність суб'єктів господарювання, про міжнародних партнерів, що дозволило би зменшити кредитний ризик комерційних банків.

По – сьоме: провести реформування бухгалтерського обліку в поєднанні з удосконаленням аудиторських стандартів та аудиторської практики (зокрема, розробити нормативні документи стосовно реорганізації банківського обліку та звітності в банківській системі).

Отже, чинне банківське національне законодавство в цілому знаходиться на прогресивному напрямі і підпорядковується меті регулювання ринкової системи економіки. Однак найважливішою його проблемою залишається завдання розширення та якісного розвитку правового фундаменту управління банківською системою і банківською діяльністю і відповідності сучасного національного банківського законодавства міжнародним банківським стандартам. Удосконалення банківського законодавства сприятиме функціонуванню ринкової економіки, прискоренню формування ефективної банківської системи України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 20.09.2001.
2. Цивільний кодекс України.
3. Положення Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 279 від 06 червня 2000 р.